

ZVEDAVOSŤ U DETÍ ŠKOLSKÉHO VEKU

Je všeobecne známy zjav, že dieťa školského veku, teda asi od šiesteho do jedenásteho roku, býva neobyčajne zvedavé. Všetci poznáme častý obraz: shovárame sa v izbe, kde chlapec alebo dievča si ticho v kútiku píše úlohy, prípadne číta zaujímavú knižku; zrazu príde reč na isté háklivé veci, ktoré o svojich bližných veľmi radi pertraktujeme v rozhovoroch, a už aj môžeme pobadať chlapca či dievča, ako prestáva s prácou a s napätými ušami, bez dychu, neraz i s otvorenými ústami načúva, o čom je reč. Na to sa obyčajne v rozhovore zháčime, povieme významnú frázu, ako že „šindle na streche“, alebo niečo podobného. Dieťa, pravdaže, pobadá, kde sa tým mieri, znepokojené sa naoko vracia ku svojmu zamestnaniu a my pokračujeme v rozhovore, ako keby sa nič nebolo stalo.

Je známe i to, že dieťa tohto veku mimoriadne rado načúva rozhovory dospelých ľudí. Rado sprevádza aj dorastených mládencov a dievčatá len preto, aby počulo, o čom sa shovávajú. Neprihodí sa v našej ulici a v našej štvrti nič, aby nám o tom náš školiar alebo naša školiarka neprinesla zvesť, nezastane na dedine auto, koč a vôbec nič takého sa nestane, aby nebol hneď okolo toho krdeľ detí, ktoré sledujú udalosť s napätou pozornosťou. Pritom sú aj vytrvanlivé, takže ich z toho nevyruší ani okolnosť, že už mali byť dávno v škole, alebo že ich už matka netrpezlivo čaká na obed.

Aj ako dospelí sa vieme rozpomenúť, ako radi a s akou pozornosťou sme načúvali rozhovory dospelých. Keď sa napríklad za prvej svetovej vojny niekto vrátil s frontu na dovolenie, alebo zo zajatia, pamätám sa, ako sa shrkla celá dedina do domu, aby ho počuli, čo bude rozprávať; a pravdaže, prvými, najnapätejšími a najvytrvanlivejšími poslucháčmi medzi nimi sme boli práve my, deti. A tak je to aj dnes, ako sa môžeme presvedčiť na každom kroku.

Ba aj experimentálne sa zisťovala zvedavosť u detí. Viedenská psycholočka H. Herzová robila pokus tak, že deťom od piateho do desiateho roku dala úlohu zaniest knižku inej učiteľke. Pritom dala dieťaťu príkaz, že nesmie do nej pozrieť a že ju nesmie otvárať. Úlohu robilo dieťa v takých okolnostiach, že bolo s knihou samotné, nik ho pritom nepozoroval a teda malo príležitosť nepozorovane do knihy pozrieť. Aby sa dalo objektívne kontrolovať, či knihu skutočne otvorilo alebo nie, previazali knihu ešte pred pokusom neviditeľným vlasom. Keď bol vlas pretrhnutý, bol to dôkaz, že dieťa knihu otvorilo a do knihy zo zvedavosti sa kuklo, a to i proti vyslovenému zákazu. Výsledky ukázaly, že najviac sa toho dopustily deti sedemročné, a to až v 66 percentách, kým pri iných rokoch len asi v 20 až 30 percentách. Za vrchol zvedavosti, pokiaľ ide o knihu, sa teda pokladal siedmy rok.

Ako denná skúsenosť s deťmi a zároveň aj vedecké výskumy ukazujú, je dieťa školského veku mimoriadne zvedavé. Túto vlastnosť rodičia deťom neraz aj vyčítajú ako niečo nedobrého, čo sa nepatrí a od čoho sa treba odučiť. Pozrime preto na zvedavosť s psychologického stanoviska. Čo ju vyvoláva, ako sa dá vysvetliť, aký je jej význam v celkovom duševnom vývine dieťaťa, a napokon aj aké sú jej duševné a výchovné dôsledky.

Najsamprv si musíme ujasniť, že tu nejde len o zvedavosť v bežnom slova smysle, ako o „pchanie nosa do všetkého“, teda o nepeknú povahovú vlastnosť, ale že zvedavosť u dieťaťa školského veku má formu skutočnej túžby vedieť. Je to vyslovený záujem o nové veci, vôľa a túžba poznať ich, ujasniť si ich, je to skôr to, čo sa v iných rečiach nazýva „zvídavosť“, alebo „Wissbegier“. Dieťa je zvedavé aj v škole a najmä tu, ak je učiteľ dost' obratný a vie mu učivo predkladať zaujímavu a tak, že naň upúta práve jeho chuť vedieť. S opravdivou túžbou za poznaním a so záujmom presedí dieťa aj celé hodiny v dielni svojho otca alebo svojho suseda a pozoruje ho pri práci, alebo so záujmom sleduje prácu matky pri šití, pri varení a pri mnohých iných príležitostiach.

V tomto smysle je, pravdaže, zvedavosť veľmi dôležitým a významným duševným prejavom dieťaťa. Jej vysvetlenie je celkom ľahké, keď ju neberieme len osebe, izolovane, ale v spojitosti s celkovým vývinom, ktorý dieťa prekonáva v tomto veku.

Ako nás poučuje vývinová psychológia, dieťa sa v školskom veku vyznačuje rýchlym a pritom vytrvanlivým a pravidelným vzrastom telesným, ale i duševným. Sú to najmä intelek-

MARTIN BENKA: SBERANIE ÚRODY.

tuálne, rozumové funkcie, čiže schopnosti, ktoré v tomto období zaznamenávajú prenikavý a pritom vytrvanlivý vzrast. Vnímacie schopnosti, ktorými prijíma do seba svet vonkajší, dozrievajú v tomto veku na stupeň, na akom sú u dospelých. Dieťa vidí, počuje, čuchá, hmatá a tak ďalej, práve tak ako dospelý. Chýbajú mu pritom len prvky skúsenosti, ktoré pri vnímaní dospelého veľmi zavážia. Ale aj tieto si dieťa veľmi rapídne nadobúda. Mimoriadny vzrast zaznamenávajú aj funkcie predstavovacie. Rastie bohatstvo predstáv aj ich kombinácií, a teda v pravom slova smysle obrazivosť, fantázia. Schopnosť zapamätať si a naučiť sa tiež rastie. Dieťa sa ľahko učí, ľahko si vštepuje do pamäti to, čo zažíva, a ľahko si to vybavuje, teda ľahko sa na to rozepamätá a rozpomína sa na to. (Koľko ráz berieme dieťa so sebou niekde a rozkážeme mu, aby nám nedalo na to a to zabudnúť!)

Vzrast funkcií intelektuálnych, rozumových, je vari najprenikavejší. Dieťa robí rapídne pokroky v schopnosti chápať a rozumieť veciam. Je čím ďalej, tým pohotovejšie v usudzovaní, v riešení myšlienkových úloh, v premýšľaní. A vidíme, že jeho premýšľanie sa nevzťahuje len na veci teoretické, ale že myslením preniká aj svoje praktické počinanie, zanáša ho aj do svojho každodenného života. Usiluje sa pochopiť a rozumieť všetko, s čím sa stretá, usiluje sa poznať čo najviac. Neukladá poznatky len bezducho k sebe, ale ich usporaduje, tvorí v nich určitý poriadok, tvorí určitý systém, preniknutý rozumom.

Keď toto poznáme, vidíme aj zvedavosť u dieťaťa v celkom inom osvetlení. Je to vlastne túžba vedieť, ktorá nie je ničím iným ako prejavom jeho vzrastajúcich rozumových schopností. Duševný život človeka musíme chápať, ako sa hovorí, dynamicky. Čo je v človekovi s duševnej stránky, to je povahy dynamickej, pohyblivej, to je ako by sila, ktorá človeka k niečomu núti. Ináč povedané, čo v človekovi je, to usiluje sa uplatniť aj na-

vonok. Podľa toho v dieťati sa v tomto veku mocne rozvíjajú jeho intelektuálne schopnosti, preto sa hlásia k slovu, chcú sa uplatniť. Dieťa je teda zvedavé, prejavuje túžbu vedieť, usiluje sa pochopiť a poznať čo najviac, potrebuje — lebo je rastúcimi funkciami k tomu nútené — o všetkom rozmýšľať a myslením to v sebe spracovať. Zvedavosť je teda len akýmsi vonkajším prejavom toho, že dieťa so stránky rozumovej mocne rastie a sa vzmáha. Naopak, kde u dieťaťa nie je zvedavosti, kde sa ono samo od seba k ničomu nemá, o nič sa nezaujíma, tam máme oprávnené pochybnosti, či sa normálne vyvíja a či najmä so stránky rozumových schopností nezaostáva.

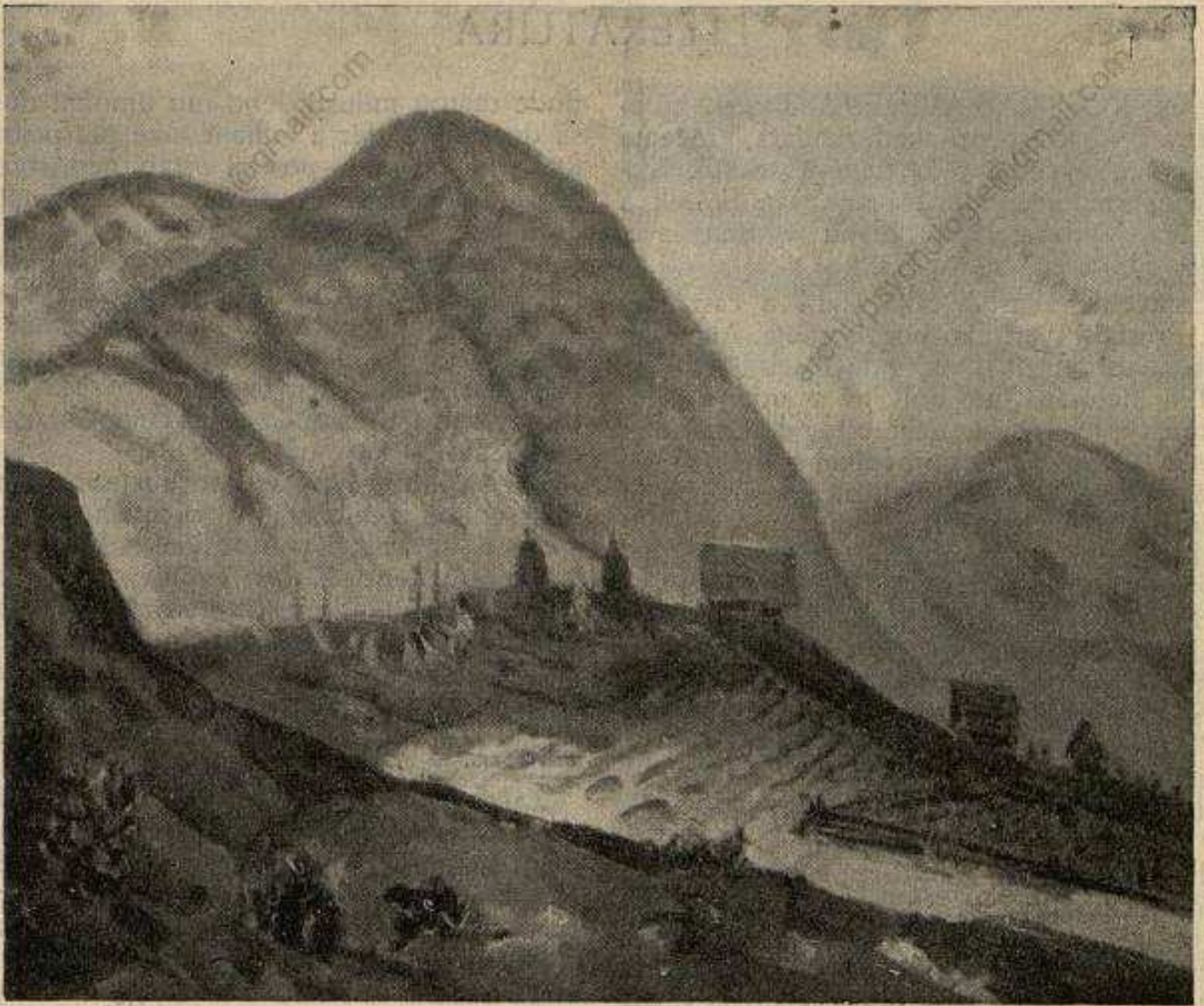
Nesmieme zabúdať ani na vyslovene pozitívny význam zvedavosti v duševnom vývine dieťaťa. Zvedavosť, ako vonkajší prejav jeho vzťahujúci sa k rozumovým schopnostiam, je práve preň tým nástrojom, ktorým si samo zaobstaráva látku, materiál, ktorým svoj rozum, svoje rozmýšľanie ustavične zamestnáva. Toto je, pravdaže, veľmi dôležitý moment vo vývine rozumových schopností. Práve to, že sú ustavične v činnosti, že dostávajú vždy novú látku, ktorú musia spracúvať, spôsobuje, že nehľavia, ale sa neprestajne cvičia. Cvičenie funkcií je však dôležitou súčasťou ich vzrastu, ich rozvoja. Je známa vec, že necvičené, nezamestnávané duševné funkcie časom zakrpatujú, i keď boli správne vyprovokované do vývinu. Naopak, funkcie, ustavične cvičené a udržiavané v činnosti, mohutnejú a vzrastajú, stávajú sa spôsobilejšími pre vždy lepšie a ťažšie výkony. Stačí rozpomenúť sa na prípady detí výchovne zanedbávaných, ktorým sa nedostávalo dosť príležitosti alebo dosť potravy pre cvičenie duševných funkcií (napríklad deti cigánske alebo z biednych, vyslovene proletárskych hmotných a životných pomerov), a dostaneme celkom zreteľné potvrdenie toho, čo hovoríme. Takéto deti zaostávajú vo vývine nie preto, že by neboli dostatočne nadané, že by nemali dostatočného vrodeneho základu, ktorý by mali v živote priviesť do plného rozvitku, ale iba preto, že sú zanedbané; nikto ich vývin neforsuje, ba naopak, okolie im ho zväčša hatí, zabraňuje jeho normálnemu behu, alebo ho i priamo znemožňuje. Takéto dieťa potom, pravdaže, nie je zvedavé, nemá záujem o nič, najviac ak len o to, aby sa najedlo, prípadne aby vyhlo trestu.

Zvedavosť ako prostriedok, ktorým si dieťa ustavične obstaráva materiál pre činnosť svojich rozumových schopností, je teda priamo napomáhateľkou duševného vývinu dieťaťa.

Druhý význam zvedavosti je v tom, že dieťa si s jej pomocou obohacuje duševný horizont. Dieťa je zvedavosťou pudené, aby ustavične vyhľadávalo a zaobstarávalo materiál pre svoje rozumové schopnosti. Ustavične teda chce poznávať, rozumieť vždy jasnejšie a viacerým veciam, usporiadať si ich svojím rozumom, mať o nich správny úsudok a utvoriť si tak o všetkom, s čím sa vo svojom vonkajšom i vnútornom svete stretáva, svoj správny náhľad. Tým spôsobom dosahuje dieťa to, čo je hlavnou charakteristikou, ba priamo smyslom vývinovej fázy tohto veku. Zmocňuje sa svojím rozumom sveta vonkajšieho. Usiluje sa preniknúť svojím rozumom a porozumieť všetkému, čo ho obklopuje, už či ide o svet techniky, zjavy prírodné, zjavy spoločenské, čiastočne i svetonáhľadové. Prirodzene, nepodarí sa mu túto úlohu celkom splniť a porozumieť už v tomto veku všetkému, čo ho obklopuje, lebo jeho rozumové schopnosti sú na to ešte nie dosť zrelé. Preto mnohé, čo nevie zvládnuť svojím rozumom, zaplní si fantáziou. Zreteľne nachádzame v myslení dieťaťa tohto veku magické prvky, ktoré sú výsledkom jeho fantázie. Ale aj tak dieťa školského veku veľmi značne preniká svojím rozumom do sveta, ktorý ho obklopuje, a takýmto spôsobom sa ho zmocňuje.

Pri zmocňovaní sa sveta vonkajšieho, pri tvorení určitého svetonáhľadu detského je zvedavosť, prirodzene, veľmi mocným prostriedkom. Kde jej niet, zostáva dieťa v tomto smere nevyvinuté, zaostané. Nedozvie sa mnoho vecí, ktoré by už v tomto veku malo vedieť, a tak chýba v jeho duševnom majetku čosi, čo sa dá nahradiť v neskoršom veku len ťažko a nikdy nie bez škody pre celkový vývin.

Z povedaného vyplývajú celkom zreteľné dôsledky pre výchovu dieťaťa, a to i pre výchovu rodinnú. Na zvedavosť u dieťaťa školského veku sa musíme dívať ako na vec prirodzenú, ktorá je výrazom jeho normálneho duševného vzrastu. Skôr nás má trápiť, keď dieťa je nezvedavé, keď ho my sami musíme do všetkého nútiť, ku všetkému ho priviesť, na všetko ho upozorniť, lebo samo od seba sa do ničoho neberie, nič nechce zvedieť, o nič nemá záujem, alebo ináč povedané, nie je zvedavé. Keď sa dieťa vyvíja s rozumovej stránky normálne, prejavuje vyslovený hlad, vyslovenú potrebu rozširovať si vedomosti, prejavuje záujem

MARTIN BENKA: Z JESENNÝCH HÔR.

o všetko, všetko by chcelo vidieť, počuť, ohmatať, slovom, všetko vedieť, je teda vrcholne zvedavé.

No neznamená to, že všetky prejavy zvedavosti necháme u dieťaťa bujniť bez akéhokoľvek poriadku. Zvedavosť treba u dieťaťa usmerňovať, kontrolovať, ba, keď sú jej prejavy neprípustné, aj hamovať a potláčať. Nebezpečenstvo býva, že dieťa, ktoré výchova s tejto stránky nijako neusmerňuje, stáva sa, čo sa týka zvedavosti, celkom nezriadené. Potom už naozaj „do všetkého pchá nos“, čo kričí najmä vtedy, keď si túto nedobrá vlastnosť prinesie aj do obdobia mládenca a devy. Musíme naučiť dieťa, aby sa naučilo zvedavosť ovládať a ukojovať na veciach, ktoré sú primerané jeho veku a jeho vývinovej úrovni. Ale neodbavovať dieťa len zvyčajným: „Teba do toho nič“, „Ty si ešte sprostý, ty by si tomu nerozumel“, „To je ešte nie pre malé deti“, a tak ďalej. Treba vedieť, že túžbu za poznaním alebo zvedavosť, tak ako každú túžbu, ak sa nesplní, cítime ako niečo nepríjemného. Keď svoje dieťa v tomto smere častejšie britko odmietneme, znenávidí si nás, stráca dôveru k nám. Pritom si hľadá zvedavosť uspokojiť inde, z iných prameňov, ktoré zriedkakedy bývajú lepšie ako poučenie rodiča alebo školy. Ale keď dieťa my sami poučujeme a tak my sami, nakoľko nám je to len možné, uspokojujeme jeho zvedavosť, získavame si ho, ono prilnie k nám, utieka sa k nám a tak vždy máme bohatú možnosť vplývať naň výchovne.

Dívajme sa teda na zvedavosť dieťaťa školského veku s tohto stanoviska. Využime ju na to, aby sme dieťaťu pomáhali splňať úlohu, ktorá mu je v jeho vývine určená, a prispievajme tým i na jeho duševný vzrast a jeho duchovné stvárňovanie.